

Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам намозларининг кайфияти (12-дарс)

05:00 / 09.01.2017 3648

17-Матн:

**Агар қиёмга турсалар такбир айтардилар ва сажда қилардилар.
Бунда қўлларини кўтармас эдилар.**

17-Матннинг далиллари:

هُلِّلَا يَلِّصْ هَلِّلَا لَوْسَرَ ان يَلِّعْ جَرَحَ : لَاقٍ ، ام هَنْعُ هَلِّلَا يَضَرَّ رُمَسَ نَبِ رَبَّاجِ نَع-١
اونكسا ، سُمُش لِيْخِ بَانَ دَأَهَنَّ أَكْ مُكَيْدِيْ أَيْ عِفَارِ مُكَارَأِ يَلِ ام " : لَاقٍ مَلَسَوْ هَيْ لَع
ةَالِّصْلَا يَفِ "

1. Жобир ибн Самура розияллоҳу анҳудан ривоят қилади: “Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам бизнинг олдимизга чиқиб: **“Нимага сизларни икки қўлларингизни қайсар отнинг думига ўхшаб кўтараётганингизни кўряпман?! Намозда сокин туринглар”**, дедилар”. Муслим ривояти 1/322.

Бу ҳадис намозда сокин туришнинг вожиблигига, намозда қўлларини кўтараверишлик сокинликнинг зидди эканига далолат қилади. Бу ҳадис намозга хосдир.

→Лекин имом Муслимнинг Убайдуллоҳ ибн Қибтийядан, у Жобир ибн Самура розияллоҳу анҳудан ривоят қилган иккинчи ҳадисда Жобир шундай дейди: “Қачон Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам билан бирга намоз ўқисак: “Ассаламу алайкум ва роҳматуллоҳи, Ассаламу алайкум ва роҳматуллоҳи”, дердик”, деб қўли билан икки тарафга ишора қилди. “Шунда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам: **“Нимага қўлларингиз билан қайсар отнинг думига ўхшаб ишора қиласизлар?”** дедилар”. 1/322.

Бу ҳадис аввалги ҳадисдан бошқадир. Унинг намозга алоқаси йўқ. Чунки салом бергандан сўнг киши намоздан чиққан ҳисобланади. Демак унга намозда сокин туринг, дейишнинг маъноси бўлмайди. Биринчи ҳадисда кишилар намознинг ичида эдилар. Бу икки ҳадисни воқеаси бир дейдиганларнинг сўзини қабул қилсак ҳам, булар қўлларни рукуъ ва

қиёмда кўтармасликка далил бўлади. Чунки қўлларни кўтаришдан салом бериш ҳолатида қайтарилган бўлса, намознинг ичида уларни кўтараверишдан қайтаришлик янада таъкидлироқдир. Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳадиснинг давомида: **“Намозда сокин туринглар”**, дейишлари билан шунга далолат қилмоқдалар. Ҳадиснинг умумий лафзи рукуъда ва ундан кейин қўлларни кўтармасликни тақозо қилади. Намозни бошлашдаги такбир айтишда эса қўлларни кўтаришни ман қилмайди. Чунки бу намоздан ташқаридаги қўл кўтаришдир.

هلل لوسر ةالص مكب يلص أ ال : دوعسم نب هلل دب ع لاق : لاق ةمقولع ن-ع-٢
ةرم لو أ ال هدي ع فري مي ف يلص ف م لس و هيلع هلل يلص

2. Алқамадан ривоят қилинади: “Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анху: “Сизларга Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг намозларини ўқиб берайми?” деб, икки қўлини биринчи мартада кўтарганидан бошқа кўтармади”. 1/35. Термизий ривоят қилган ва: “Ушбу бобда Баро ибн Озиб розияллоҳу анхудан ривоят қилинган ва ҳадис ҳасандир. Бу Суфённинг ва Куфа аҳлининг сўзидир”, деган. Рижоллари Муслим рижолларидир. Ибн Ҳазм “Талхис”да буни саҳиҳ деган. 1/83. Буни Насай ҳам ривоят қилган.

مصاع ن ع ناي ف نس ن ع ك ر اب م ل ا ن ب ة هلل ا د ب ع ا ن ا ب ن ا ل ا ق ر ص ن ن ب د ي و س ا ن ر ب خ ا -٣
م ك ر ب خ ا ا ل ا ل ا ق ة هلل ا د ب ع ن ع ة م ق ل ع ن ع د و س ا ل ا ن ب ن م ح ر ل ا د ب ع ن ع ب ي ل ك ن ب
د ع ي م ل م ث ة ر م ل و ا ه ي د ي ع ف ر ف م ا ق ف ل ا ق ة هلل ا ل و س ر ة الص

3. Бизга Сувайд ибн Наср хабар берди, бизга Абдуллоҳ ибн Муборак айтиб берди, у Суфёндан, у Осим ибн Кулайбдан, у Абдуррахмон ибн Асваддан, у Алқамадан, у эса Абдуллоҳ розияллоҳу анхудан ривоят қилади. У: “Сизларга Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам намозлари тўғрисида хабар берайми?” деб турди ва икки қўлини биринчи мартада кўтарди. Кейин қайтармади”. Насай саҳиҳ санад билан ривоят қилган. Ҳадис рижоллари орасидаги Сувайд ва Осимдан бошқалар икки “Саҳиҳ”нинг рижолларидир. Сувайд сиқадир. Осим эса Муслимнинг рижолларидан бўлиб, у ҳам сиқадир.

دوع ي ال م ث ة ري بكت لو أ ي ف هدي ع فري باطخ ل ا ن ب رمع تي أ ر : لاق دوس أ ال ن-ع-٦

4. Асваддан ривоят қилинади: “Умар ибн Хаттобнинг аввалги такбирда икки қўлини кўтарганини кўрдим. Кейин буни қайтармади”. Таҳовий ривоят қилган ва: “Бу саҳиҳ ҳадис бўлиб, рижоллари сиқалардир”, деган.

ر ي ب ز ل ا ن ع ، ر ج ب ا ن ب ك ل م ل ا د ب ع ن ع ، ش ا ي ع ن ب ن س ح ن ع ، م د ا ن ب ي ح ي ا ن ت ح -٥
ي ف ه ي د ي ع ف ر ي م ل ف ر م ع ع م ت ي ل ص : ل ا ق ، د و س ا ل ا ن ع ، م ي ه ا ر ب ا ن ع ، ي د ع ن ب

، يَبْغِي شَلَا تِي أَرُو : كَلَمَلَا دَبَعَل لَاق ، ةَالصَّلَا حَتَّ فَا نِي حَالَا هِتَال صُنْمِ عِي ش
ةَالصَّلَا نُو حَتَّ فَي نِي حَالَا مُهَي دِي أَيَا نُو عَفَرِي آل ، قَا حَسَا أَبَاو ، مِي هَارِبَاو

5. Бизга Яхё ибн Одам айтиб берди. У Ҳасан ибн Аёшдан, у Абдулмалик ибн Абжардан, у Зубайр ибн Адийдан, у Иброҳимдан, у эса Асваддан ривоят қилади: “Умар билан бирга намоз ўқидим. У намозга киришишдан бошқа намозининг бирор жойида қўлини кўтармади”. Абдулмалик айтади: “Шаъбийни, Иброҳимни ва Абу Исҳоқларни ҳам кўрдим. Улар қўлларини фақат намозга киришишдагина кўтаришар эди”. Ибн Абу Шайба “Мусаннаф”да келтирган. Бунинг санади Муслимнинг шартига кўра саҳиҳдир. Ҳасан ибн Аёш сиқа ҳужжатдир.

يَفِي هِي دِي عَفَرِي نَا كُهُ نَعُ هَل لَلِي ضَرَّ اِي لَعَنَّ اُ " : هِي بَأْنَع ، بِي لُ كُنْ بُمُ صَا عَا ن-ث-٤
دُعْبُ عَفَرِي آل مُث ، ةَالصَّلَا نُو مَرِي بَكْتَلْوَا

6. Осим ибн Кулайбдан, у отасидан ривоят қилади: “Алий розияллоҳу анҳу намознинг аввалги такбирида икки қўлини кўтарар, кейин бундан бошқа кўтармас эди”. Таҳовий ривояти. 1/132. Зайлаъий айтади: “Бу саҳиҳ асардир”. 1/211. “Дироянинг 85-саҳифасида ҳам келтирилган. Рижоллари сиқалардир. Айний “Умда”да айтади: “Осим ибн Кулайб ҳадисининг санади Муслимнинг шартига кўра саҳиҳдир”.

→ **Эътироз:**

Ушбу ҳадисга Байҳақий ривоят қилган Ибн Абуз Заноднинг ҳадиси билан эътироз билдириш мумкин. Мусо ибн Уқбадан ривоят қилинади. У Абдуллоҳ ибн Фазлдан, у Абдурраҳмон Аърождан, у Убайдуллоҳ ибн Абу Рофеъдан, у эса Алий розияллоҳу анҳудан ҳадисни ривоят қилиб, жумладан шундай деган: “У (яъни Алий) розияллоҳу анҳу рукуъ пайтида ва қачон икки саждадан турганда икки қўлини кўтарар эди”.

Бу эътирозга шундай жавоб берамиз:

Ибн Абуз Занод бу Абдурраҳмондир. Ибн Ҳанбал уни: “Ҳадиси изтиробли”, деган.

Абу Ҳотим ва Аҳмад ибн Ҳанбал: “Уни ҳужжат қилинмайди”, дейишган.

Амр ибн Алий: “Уни ибн Маҳдий тарк қилган”, деган.

Бу ҳадисда: “Қачон икки саждадан турганда икки қўлини кўтарар эди”, деган зиёда бор. Гарчи бунда ихтилоф бўлсада, ундан кўра кучлироқ далил унга қарши турмаса бу ихтилофнинг зарари йўқ. Лекин бу зиёдага

қарши турган далил биз юқорида келтирган Осим ибн Кулайбнинг отасидан, у Алий розияллоҳу анҳудан ривоят қилган ҳадис бўлиб, у бундан кўра саҳиҳроқ ва кучлироқдир. Чунки у ҳадис имом Муслим шартига кўрадир.

Таҳовий айтади: “Алий розияллоҳу анҳунинг аввалги такбирдан бошқа ўринларда қўл кўтаришни тарк қилганлари саҳиҳдир. Набий соллаллоҳу алайҳи васалламдан кейин бу ишни қилишлари, у кишининг наздида юқоридаги ҳадиснинг насхлиги собит бўлганлиги сабаблидир”. (Ал-Жавҳарун Нақий, 1/135).

عَرِيْبُكَتَلَا يَفِي الْإِهْدِي عَفْرِي مَلْف رَمَع نَبَا فَلَخ تِي لَص : لَاق ، دِهَاج م ن ع-٧
ةالصلا ن م لولألا

7. Мужоҳиддан ривоят қилинади: “Ибн Умарнинг ортида намоз ўқидим. У намоздаги биринчи такбирдан бошқа (ўринда) икки қўлини кўтармади”. Таҳовий ва Абу Бакр ибн Абу Шайба ривояти. Байҳақий ҳам “Маърифат” да ривоят қилган. Санади саҳиҳдир. “Осорус Сунаун” да ҳам келтирилган. 1/108.

→ **Эътироз:**

رَمَعَنَّ بَانُ عَفَانٌ نَعْرَهُ لَلْإِهْدِي بُعْ أَنْ تَدَحْ لَاقِ يَلْعَالُ دَبَعُ أَنْ تَدَحْ لَاقِ شَائِي عَ أَنْ تَدَحْ
نَمْلُ لَلْإِهْدِي مَسَلْ لَاقِ إِوْ هَيْدِي عَفْرَعَكَرَ إِوْ هَيْدِي عَفْرَوْرَبَكِ ةَالْصَلَا يَفَلَخَدَ إِذْ أَنْ ك
سَيَبَنْ يَلْإِهْدِي رَمَعَنَّ بَانُ كَلْ دَعْفَرَوْ هَيْدِي عَفْرَنْ نِي تَعْكَرَلْ أَنْ مَاقِ إِوْ هَيْدِي عَفْرَهُ دَمَح
مَلْسَوْ هَيْدِي لَلْإِهْدِي لَلْإِهْدِي لَلْإِهْدِي

Нофеъдан ривоят қилинади: “Ибн Умар қачон намозга киришса такбир айтар ва икки қўлини кўтарарди. Қачон рукуъ қилса икки қўлини кўтарарди. Қачон: “Самиаллоҳу лиман ҳамидаҳ”, деса икки қўлини кўтарарди. Қачон иккинчи ракатдан турса икки қўлини кўтарарди”. Ибн Умар мана шуни Аллоҳнинг Набийси соллаллоҳу алайҳи васалламга марфуъ қилган”. Имом Бухорий ривояти. “Фатҳул Борий” 2/84.

Дарҳақиқат ушбу кўтариш Молик, Нофеъ ва улардан бошқа кўпчиликдан собит бўлган. Шунингдек улар буни исбот қилувчилардир, ваҳоланки у буни нафий қилмоқда!

Бу эътирозга қуйидагича жавоб берамиз:

Юқорида келган икки хил ҳадиснинг орасини жамлаш мумкин. Шунга кўра Ибн Умар розияллоҳу анҳу қўл кўтаришларни вожиб деб билмаган, балки

буни баъзан қилиб баъзан тарк этган. Бунга Имом Муҳаммад ибн Ҳасан роҳматуллоҳи алайҳнинг “Муватто”сида ривоят қилган ҳадис далил бўлади:

تِي أَر : لاق مِي كح ن ب زيزع ل دبع ن ع حل اص ن ب ن اب أ ن ب دمحم ان ربخ أ : دمحم لاق
امه ع فر ي ملو ة الص ل ا ح ات ت ف ا ة ر ي ب ك ت لو أ ي ف ه ي ن ذ ا ء ا ذ ح ه ي د ي ع فر ي رم ع ن ب
ك ل ذ ي وس ام ي ف

“Бизга Муҳаммад ибн Абон ибн Солиҳ хабар беради. У Абдулазиз ибн Ҳакимдан ривоят қилган. У айтади: “Ибн Умарни намозга киришишдаги аввалги такбирда икки қўлини қулоқлари баробарида кўтарганини кўрдим. Бундан бошқа ўринда уларни кўтармаган”.

Муҳаммад ибн Абон гарчи заиф бўлса ҳам, лекин ёлғончилардан эмасдир. Унинг ҳадиси ёзилади. Кейин Муҳаммад ибн Ҳасан роҳматуллоҳи алайҳнинг ўзи мужтаҳид, сиқа имомдир ва бу ҳадисни ижтиҳод мавзусида зикр қилган. Агар мужтаҳид бир ҳадисни далил қилса, ўша ҳадис унинг наздида саҳиҳ бўлади.

: لاق ، ه ل ل د ب ع ن ع ، ة م ق ل ع ن ع ، م ي ه ا ر ب ا ن ع ، د ا م ح ن ع ، ر ر ب ا ج ن ب د م ح م ا ن ت د ح
ا و ع ف ر ي م ل ف ر م ع و ر ك ب ي ب ا و ، م ل س و ه ي ل ع ه ل ل ا ل ل ا ل ل و س ر ع م ت ي ل ص
ة الص ل ا ح ات ت ف ا ذ ن ع ا ل ا م ه ي د ي ا

Бизга Муҳаммад ибн Жобир айтиб берди. У Ҳаммод (ибн Абу Сулаймон)дан, у Иброҳимдан, у Алқамадан у эса Абдуллоҳ (ибн Масъуд) розияллоҳу анҳудан ривоят қилади: “Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг, Абу Бакр ва Умарнинг ортида намоз ўқидим. Улар қўлларини намозга киришишдан бошқа (ўринда) кўтаришмас эди”. Байҳақий ривояти. Унинг санади жайиддир.

Айюб, Ибн Авн, Ҳишом ибн Ҳассон, икки Суфён, Шуъба ва бошқа кўплаб улуғлар Муҳаммад ибн Жобирдан ҳадис ривоят қилишган. Агар Муҳаммад ибн Жобир сиқа бўлмаганда бу каби эътиборли кишилар ундан ҳадис ривоят қилишмас эди.

Амр ибн Алий Фаллос уни содуқ деган. Ибн Ҳиббон уни сиқалар орасига киргизган. “Мезонул эътидол”да Муҳаммад ибн Жобир ҳақида жумладан шундай дейилган: “Муҳаммад ибн Жобирдан имомлар ва ҳофизлар ривоят қилган”. 2/498.

→ Дороқутний айтади: “Муҳаммад ибн Жобир бу ривоятда ёлғиздир ва у заиф эди. Ҳаммоддан бошқалар бу ҳадисни Иброҳимдан мурсал ҳолда,

Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анҳунинг ўз феъли, Набий соллаллоҳу алайҳи васалламга марфуъ эмас, дея ривоят қилишган. Шу тўғридир”.

Бунга қуйидагича жавоб берамиз:

Дороқутнийнинг: “Муҳаммад ибн Жобир бу ривоятда ёлғиздир ва у заиф эди”, деган сўзи ҳадиснинг обрўсини пасайтирмайди. Чунки Иброҳимнинг мурсаллари, хусусан булар Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анҳудан ривоят қилинган бўлса, уларнинг саҳиҳ бўлиши ҳаммага маълумдир. Яна Дороқутнийнинг: “Ҳаммоддан бошқалар бу ҳадисни Иброҳимдан мурсал ҳолда, Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анҳунинг ўз феъли, Набий соллаллоҳу алайҳи васалламга марфуъ эмас, дея ривоят қилишган. Шу тўғридир”, деган сўзи ҳам ҳадисга таъна етказа олмайди. Чунки Ҳаммоддан бошқалар ривоят қилгани гарчи очиқ-ойдин марфуъ бўлмаса ҳам лекин марфуънинг ҳукмидадир.

هلل لوسر ةالص مكب يلصأ ال أ : دوعسم نب هلل دبع لاق : لاق ةمقلع ن-ع-١
ةرم لوأ ال إلهي عفر مي ف يلص ف ملس و هيلع هلل يلص

1. Термизий ривоят қилади: “Осим ибн Кулайб отасидан, у Алқамадан ривоят қилади: “Абдуллоҳ розияллоҳу анҳу айтади: “Сизларга Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг намозларини ўқиб берайми?” деб намоз ўқиди. Икки қўлини биринчи мартада кўтаргандан бошқа кўтармади”.

مصاع ن ع ن ا ي ف س ن ع ك ر ا ب م ل ا ن ب ل ل ا ذ ب ع ا ن ا ب ن ا ل ا ق ر ص ن ن ب ذ ي و س ا ن ر ب خ ا -٢
م ك ر ب خ ا ل ا ل ا ق ل ل ا ذ ب ع ن ع م ق ل ع ن ع د و س ا ل ا ن ب ن م ح ر ل ا ذ ب ع ن ع ب ي ل ك ن ب
د ع ي م ل م ث ة ر م ل و ا ه ي د ي ع ف ر ف م ا ق ف ل ا ق ل ل ل ا ل و س ر ة ا ل ص ب

2. Насайй ривоят қилади: “Осим ибн Кулайб Абдурраҳмон ибн Асваддан, у Алқамадан, у эса Абдуллоҳ розияллоҳу анҳудан ривоят қилади. У: “Сизларга Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам намозлари тўғрисида хабар берайми?” деб турди ва икки қўлини биринчи мартада кўтарди. Кейин буни қайтармади”.

Ибн Абу Шайба, Аҳмад ва Абу Довудлар ривоят қилади: “Осим Абдурраҳмондан, у Алқамадан, у Абдуллоҳ розияллоҳу анҳудан ривоят қилади: “Сизларга Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг намозларини кўрсатайми?” деди”. Аҳмад ва Абу Довуд лафзида: “Сизлар учун Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг намозларини ўқиб берайми?” дейилган ва улар ҳадисни худди шундай зикр қилишиб: “Кейин буни қайтармади”ни айтишмаган. Уларнинг наздида бунинг ҳукми марфуънинг ҳукмидадир.

Ҳаммод ибн Абу Сулаймон роҳматуллоҳи алайҳ Имом Аъзам роҳматуллоҳи алайҳнинг шайхидир. Бу кишидан Бухорийдан бошқалар ривоят қилишган. Яҳё Қаттон ва Аҳмад ибн Абдуллоҳ Ижлийлар у кишини сиқа дейишган.

Шуъба айтади: “У тўғри сўз эди”. Шуъба ундан ривоят қилган. Маълумки Шуъба фақат сиқалардангина ривоят қилади. Бухорий ҳам “Адабул Муфрад”да ундан ҳадис чиқарган. “Кошиф”да унинг таржимаи ҳоли борасида шундай дейилган: “Сиқа, имом, мужтаҳид, карим ва саҳий эди. Бухорий ўзининг “Саҳиҳ”и таълиқида уни шоҳид келтирган.

“Иршодус Сорий”да шундай дейди: “Ҳаммод яъни Ибн Абу Сулаймон Абу Ҳанифанинг шайхи бўлиб, у Куфанинг фақиҳи эди. Бизга Яъқуб ибн Иброҳим (яъни қози Имом Абу Юсуф) хабар беради, бизга Хусоин ибн Абдурраҳмон (у ҳужжат ҳофиз, санади олий) хабар беради: “Мен ва Амр ибн Мурра Иброҳим Нахайининг олдига кирдик. Амр шундай деди: “Менга Алқама ибн Воил Ҳазрабий отасидан айтиб берди. У Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам билан бирга намоз ўқиган ва шунда у зотни қачон такбир айтсалар ва қачон (гавдаларини) кўтарсалар қўлларини кўтараётганларини кўрган экан”. Иброҳим шундай деди: “Билмадим, Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг намоз ўқиётганларини фақат ўша кунни кўриб, у зотдан буни ёдлаб олган бўлсаю, Ибн Масъуд ва у кишининг асҳоблари буни ёдлаб олишмаган бўлса?! Мен буни уларнинг бирортасидан эшитмадим. Улар намозни бошлашда такбир айтаётганларида қўлларини кўтаришарди”. Имом Муҳаммад буни “Муваттоъ”да чиқарган. Унинг рижоллари сиқалардир. 90-саҳифа.

Абу Ҳанифа роҳматуллоҳи алайҳ Ҳаммоддан, у Иброҳимдан, у эса Асваддан ривоят қилади: “Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анҳу аввалги такбирда икки қўлини кўтарарди. Кейин мана шу нарсани қатармас эди”. Мана шуни Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламдан дея айтиб берган”. Абу Муҳаммад Бухорий Ҳорисий ҳам Ражо ибн Абдуллоҳ Наҳшалийдан, у Шақиқ ибн Иброҳимдан (бу киши Балхий Зоҳиддир), у Абу Ҳанифадан ривоят қилиб бу ҳадисни чиқарган. Шунингдек, “Масонийдул Имом”да ҳам келган. 1/255. Абу Ҳанифа роҳматуллоҳи алайҳнинг санади ва барча рижоллари сиқалардир.

Ибн Масъуд розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳужжати кучли ва улуғ саҳобаларидандир. Бу киши Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам билан кўпинча бирга бўлганлар. У кишининг фақиҳ эканлигини Абу Бакр, Умар ва Алий розияллоҳу анҳумлар каби хулофолар ҳам эътироф қилишиб, кўп масалаларда у кишига эргашишган. У кишига

эргашаётганларга шунинг ўзи кифоя қилади.

Имом Аъзам ва Авзой роҳматуллоҳи алайҳимларнинг қўлни кўтариш масаласидаги мунозаралари

Бизга Муҳаммад ибн Зиёд сўзлаб берди. У Сулаймон Шозкунийдан ривоят қилади: “Суфён ибн Уяйнанинг шундай деяётганини эшитдим: “Абу Ҳанифа билан Авзой Маккадаги буғдойчилар бозорида бирга бўлишди. Шунда Авзой Абу Ҳанифага: “Нима учун сизлар рукбуъ пайтида ва ундан (гавдангизни) кўтарган пайтда қўлларингизни кўтармайсиз?” деди. Абу Ҳанифа: “Чунки мана шу борада Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламдан саҳиҳ бирор нарса ривоят қилинмаган”, деди. У: “Қанақасига саҳиҳ ривоят бўлмас экан, ваҳоланки менга Зухрий айтиб берган, у Солимдан, у отасидан, у эса Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламдан ривоят қилган. У зот қачон намозга киришсалар ҳам, рукуъ пайтида ҳам, ундан (гавдаларини) кўтарганларида ҳам икки қўлларини кўтарардилар”, деди. Шунда Абу Ҳанифа: “Бизга Ҳаммод айтиб берди, у Иброҳимдан, у Алқама ва Асваддан улар Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анҳудан ривоят қилишади: “Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам икки қўлларини фақат намозга киришаётган пайтдагина кўтарар эдилар. Кейин мана шуни бирор нарса учун қайтармас эдилар”, деди. Авзой: “Сенга Зухрийдан, у Солимдан, у Набий соллаллоҳу алайҳи васалламдан, дея айтиб берсам, сен Ҳаммоддан, у Иброҳимдан ривоят қилган деб айтасан-а?!” деди. Абу Ҳанифа роҳматуллоҳи алайҳи шундай деди: “Ҳаммод Зухрийдан кўра фақиҳроқ. Иброҳим Солим ва Алқамадан фақиҳроқ ва фикҳда Ибн Умардан кам эмас. Агар Ибн Умарнинг саҳобалиги бўлса, унинг муҳаббати фазли бор. Асваднинг ҳам фазли кўпдир. Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анҳунинг фикҳ ва қироатдаги фазлининг кўплиги ва Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг олдиларида ёшлигидан суҳбатда бўлиши Абдуллоҳ ибн Умардан кўра ортиқлигини билдиради”. Авзой индамади”. “Жомеъ Масонийдил Имом” 1/352, 353.

أهـ قـ فـ تـ يـ أـ رـ اـ مـ : لـ اـ قـ شـ اـ يـ عـ نـ بـ رـ كـ بـ يـ بـ أـ نـ عـ سـ نـ وـ يـ نـ بـ دـ مـ حـ أـ نـ عـ دـ وـ اـ دـ يـ بـ أـ نـ بـ اـ نـ عـ
ةـ مـ يـ رـ حـ تـ لـ اـ رـ يـ بـ كـ تـ رـ يـ غـ يـ فـ هـ يـ دـ يـ عـ فـ رـ يـ طـ قـ

Таҳовий кучли санад билан ривоят қилади: “Менга Ибн Абу Довуд айтиб берди, бизга Аҳмад ибн Юнус айтиб берди, бизга Абу Бакр ибн Аёш айтиб берди: “Бирорта фақиҳнинг, икки қўлини аввалги такбирдан бошқа жойда кўтарганини кўрмадим”. 1/134. Бунинг Ибн Абу Довуддан бошқа рижоллари “Саҳиҳ”нинг рижолларидир. Ибн Абу Довуднинг ўзи сиқадир.

Абу Бакр ибн Аёш табаъ тобеъинларнинг улуғларидандир. Саврий ва бошқалар ундан ривоят қилишган. Аҳмад ибн Ҳанбал айтади: “Менинг ҳисобимча у юзинчи санада туғилган. У ва Ҳорун Рашид бир юз тўқсон учинчи йилнинг бир ойида вафот топди”. “Таҳзибут Таҳзиб” 52/36.

Рукуъ ва ундан гавдани кўтариш пайтида икки қўлни кўтаришга далолат қилган ҳадисга амал қилиш тобеъинлар замонида ғолибан тарк қилинган эди.

“Ал-Мудавванатул Кубро” да Имом Молик роҳматуллоҳи алайҳ шундай дейди: “Намоз такбирларидан бирортасида, эгилиш ёки туришда икки қўлни кўтариш борлигини билмайман. Фақат намозга киришишда икки қўлни енгил ҳолда кўтаради”.

Ибн Қосим айтади: “Моликнинг наздида такбир таҳримадан бошқа ўринда икки қўлни кўтариш заиф эди”. 1/71.

Имом Молик табаъа тобеъинларнинг улуғларидандир. Унинг сўзи тобеъинлар замонида рукуъ ва ундан туриш пайтида икки қўлни кўтариш тарк қилинган амал эканлигига далолат қилади.

→ **Эътироз:**

يَرْزُلَانِ عُنُوسُنُويَ أَنْ رَبَّخَ أَلْأَقْدَهُ لَلْأَدْبَعِ أَنْ رَبَّخَ أَلْأَقْدَلِ تَأْقُمُ نُبُ دَمْحُمِ أَنْ تَدَحِ-١
تُتِي أَرَلْأَقْ أَمْهُنَّ عُلَلْ لَلْأَقْدِ ضَرَرْمُعْنُ بَلَلْ أَدْبَعِ نَعْلَلْ أَدْبَعِ نُبُ مَلْأَسِ يَنْ رَبَّخَ أ
وَدَحِ أَنْ وَكَيْ يَتَحِ هَيْدَيْ عَفْرَةَ أَلْصَلَا يَفَمَاقِ إِذْ مَلَسَ وَهَيْدَيْ عُلَلْ لَلْأَقْدِ لَلْأَقْدِ لَلْأَقْدِ
نَمْ هَسْ أَرَعَفَرِ إِذْ لَدُغْفَيْ وَوَعُوكُرْلَلْ رُبَّكَيْ نَحِ كَلْ دُغْفَيْ نَكْ وَهَيْدَيْ بَكَيْ نَمْ
دُوْحِ سَلَا يَفَكَلْ دُغْفَيْ أَلْوَ هَمْحَمْ نَمْ لَلْأَقْدِ مَسْ لُوقِي وَوَعُوكُرْلَلْ

1. “Абдуллоҳ ибн Умар розияллоҳу анҳумодан ривоят қилинади:

“Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг қачон намозга турсалар икки қўллари икки елкалари баробари бўлгунича кўтаришларини кўрдим. Мана шуни рукуъ учун такбир айтган пайтларида ҳам қилардилар. Мана шуни қачон бошларини рукуъдан кўтарсалар ва: **“Самияллоҳу лиман ҳамидаҳ”**, деганларида ҳам қилардилар. Буни саждаларда қилмас эдилар”. Бухорий ривоят. 1/187, 188.

رُصَنَنْ عَدَاتَقْ نَعَبْ غُشْ نَعْيَدَيْ بَأَنْبَانِ أَنْ تَدَحِ لَأَقِ يَنْ تُمْلَانُ نُبُ دَمْحُمِ أَنْ رَبَّخَ أ-٢
عَكَرَ إِوْهِتَ أَلْصَلَا يَفْ هَيْدَيْ عَفْرَةَ (يَبْنَلَا يَأْرُهُنَّ أَثَرِي وَوُجَلْ لَنْبُ كَلْ أَمْ نَعْمِ صَاعِ نُبُ
أَمْ هَبْ يَذَاخِي يَتَحِ دُوْحِ سَلَا نَمْ هَسْ أَرَعَفَرِ إِوْ دَجَسَ إِوْ عُوكُرْلَلْ نَمْ هَسْ أَرَعَفَرِ إِوْ
هَيْدَيْ دُغْفَيْ

Саждадан кейин қўлни кўтариш зикр қилинган ушбу ҳадисларнинг барчаси агар ҳанафийларга қарши ҳужжат қилинса, шу билан бирга бу ҳадислар шофеъийлар ва улардан бошқаларга ҳам қарши ҳужжат бўлади. Чунки жумхур сажда учун ва ундан бош кўтарганда қўл кўтаришни насх бўлган, дейишади.

Биз ҳанафийлар ҳам такбири таҳримадан бошқа ўринлардаги қўл кўтаришларни насх бўлган деб жавоб берамиз. Маълумки, агар иккита суннат бир-бирига қарама-қарши келиб қолса, бу борадаги саҳобаларнинг сўзлари ва амаллари устун қўйилади. Агар уларнинг сўзлари ва амаллари ихтилоfli бўлиб қолса қиёс устун қўйилади. Бу масалада қиёс қўлни кўтармасликни тақозо қилади. Чунки намозда аъзолар сокин ва хушуъли бўлиши керак. Бу борада Аллоҳ таоло “Мўъминун” сурасида шундай марҳамат қилади:

نُوعِ شَاخٍ مِّمَّا تَلَّصَّ يَفْءُ مُمْنِي دَلَّ * نُونٌ مُمُؤْمِلًا حَلْفًا دَقَّ

“Мўъминлар нажот топди, улар намозларида хушуъ қилган зотлардир”.

→Қўлни кўтариш ҳақидаги ҳадис мутавотирдир. Ҳофиз ибн Ҳажар “Фатхул Борий”да қуйидаги матнни келтиради: “Бухорийнинг зикр қилишича бу ҳадисни саҳобаларнинг ўзидан ўн етти киши ривоят қилган экан. Ҳоким ва Абулқосим ибн Мандалар бу ҳадисни ривоят қилганлар орасида жаннат башорат қилинган ўн саҳобалар ҳам борлигини зикр қилишган”.

Зайлаъий айтади: “Имом борасида шайх айтади: “Ҳокимнинг жаннат башорат қилинган ўнлик ривояти ҳақидаги жазми менинг наздимда жайид эмасдир. Бундай жазм қилиш учун ҳадиснинг собит бўлиш жиҳати ва саҳиҳлиги шарт. Бироқ ушбу ўнликнинг барчасидан ривоят қилингани саҳиҳ бўлмаса керак. Шайх Абул Фазл Ҳофиз Ироқий бу ҳадисни ривоят қилган саҳобаларни яхшилаб текшириб чиқиб, улар элликтага етганини зикр қилган. Суютий ҳам бу ҳадисни мутавотирлардан санаган”. Тадрибур Ровий 191-саҳифа. Намозда икки қўлни қўйиш ҳақида элликка яқин ҳадис ривоят қилинган.

Бунга қуйидагича жавоб берамиз:

Хулофои рошидинлар ва улардан бошқа улуғ саҳобалар амал қилишмагач, ҳадиснинг мутавотир бўлиши бизнинг далилимизга қарши ҳужжат бўла олайди. Шу билан бирга тобеъинларнинг фақиҳлари, хусусан Алий ва Ибн Масъуд розияллоҳу анҳумоларнинг асҳоблари ҳам бунга амал қилишмаган.

Ҳатто Абу Бакр ибн Аёш: “Бирорта фақиҳнинг икки қўлини аввалги такбирдан бошқа жойда кўтарганини кўрмадим”, деган.

Ҳадиснинг мутавотир эканлигини қабул қилсакда, бу худди насх бўлган оят кабидир. Оятнинг мутавотирлиги унинг ҳукмини насх бўлишига тўсқинлик қила олмайди. Маълумки ушбу масаладаги мутавотирликни ҳамма бирдек қабул қилган эмасдир. Балки барча қабул қилган мутавотир масала қўлни мутлақ кўтаришдир. Шавкониё “Найлул Автор” да айтади: “Ироқий намознинг бошида икки қўлни кўтаришни ривоят қилган кишилар ададини жамлаб, уларнинг сони саҳобалардан элликтага етганини, улар орасида ўнта жаннат башорат қилинган саҳобалар борлигини айтган”. 2/67.

Бундан маълум бўлишича, элликка яқин саҳоба намознинг бошида қўл кўтаришни ривоят қилишган. Рукуъда ва рукуъдан бош кўтаришда қўлни кўтаришни ривоят қилишмаган. Ибн Аббос розияллоҳу анҳумонинг ҳадисида: “Қўллар фақат етти маконда кўтарилади”, дейилиб шулар жумласидан намозга киришиш пайтидаги қўл кўтариш айтилган.